

Яворська Т.І., д.е.н., професор
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

***Анотація.** Досліджено, що концепція дистанційної освіти формується під впливом цифровізації. Розглянуто її переваги, недоліки та перспективи впровадження на ринку освітніх послуг при підготовці фахівців економічних спеціальностей.*

***Ключові слова:** система освіти, цифровізація, дистанційне навчання, економічна освіта, цифрова компетентність викладача.*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки особливого значення набуває вища економічна освіта. Оскільки модернізація економічних відносин, утвердження ринкових принципів господарювання є основою всіх суспільних і соціальних перетворень, підготовка фахівців нової формації для економічної галузі набуває особливої актуальності. І в цьому плані важливу роль відіграє дистанційне навчання, яке стало значною частиною освітнього ландшафту у світі, особливо з поширенням пандемії COVID-19. В Україні до цього фактору додалася повномасштабна війна з Росією. Онлайн-освіта забезпечила доступ до навчання без обмежень географії або фізичного присутності, особливо в умовах війни та пандемії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури останніх років підтверджує актуальність дистанційного навчання у закладах вищої освіти, про що свідчать публікації таких науковців як: Г. Балл, В. Биков, Р. Гуревич, Ю. Дорошенко, П. Дмитренко, М. Жалдак, В. Кухаренко, Ю. Пасічник, О. Рибалко та ін. Можливість впровадження новітніх розробок для здобувачів економічної освіти, в основу яких покладено використання сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють навчатися на відстані та забезпечувати особистий контакт між викладачем і студентом, на сьогодні є не достатньо вирішеним завданням.

Формулювання цілей статті. Враховуючи перспективи розвитку держави у воєнний та післявоєнний час, дистанційна освіта набуває все більшого впровадження в освітній процес. Метою статті є розгляд конкурентоздатності дистанційної освіти на ринку освітніх послуг, її переваг, недоліків та перспектив впровадження при підготовці фахівців економічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу досліджень. В економічному розвитку держави фахівці економічної галузі відіграють важливу роль, оскільки від їхнього рівня професійної компетентності залежить успіх фінансово-господарської діяльності всієї країни й окремих підприємств. Сучасні фахівці-економісти повинні ефективно працювати як у межах власної країни, так і в міжнародному глобальному просторі, володіючи знаннями, вміннями та навичками, характерними для професії, та максимально сприяти розвитку сучасного ринку праці [1].

Викладання та одержання знань відбувається у суспільстві, науковому і технологічному просторі. Аналіз масштабних тенденцій є необхідним для прийняття рішень, що забезпечать побудову стійкого та готового до майбутнього середовища освіти. ОЕСР у своєму звіті за 2019 р. наводять глобалізація, цифровізація та старіння населення як три основних мегатренди, які впливають на майбутнє освіти [2].

В умовах глобалізації, суспільство та економіка стають дедалі складнішими. Сучасні моделі економічного зростання, за визнанням експертів, здатні функціонувати за низького рівня зайнятості, що призводить до зростання безробіття.

Цифровізація впливає на модернізацію системи освіти, яка відбилася в концепції дистанційної освіти, завдяки такому глобальному явищу як Інтернет, який охоплює широкі верстви населення та стає одним з важливих факторів його розвитку.

Старіння населення впливає на збільшення кількості здобувачів старшого віку, для яких дистанційне навчання є одним із стимулів продовження освіти, або здобуття нової спеціальності. Особливо це відноситься до отримання економічної освіти, яка не потребує наявності технологічного обладнання та інших матеріальних фондів.

Дистанційний формат навчання в університетах, зокрема і нашому, став зручним у використанні під час пандемії COVID-19 та незамінним після повномасштабного вторгнення росії. Безумовними перевагами дистанційного навчання, особливо при викладанні економічних дисциплін, є:

- мінімізація перебоїв у навчальному процесі, існування можливості проводити заняття викладачами як із аудиторії, так і з укриття;

- можливість для слухачів навчатися в безпечних умовах і з будь-якого місця перебування, в тому числі і закордоном;

- можливість підлаштовувати темп навчання під себе. Дистанційне навчання допомагає виробити власний ритм та напрацювати навички самостійного вивчення матеріалу;

- економія часу;

- індивідуальна комунікація із викладачем, надавання слухачам можливості зворотного зв'язку;

- зміщення фокусу уваги слухачів на матеріалі заняття;

- підпорядкування сучасним тенденціям розвитку освіти та вдосконаленню нормативно-правового і методичного забезпечення підготовки фахівців;

- налагодження системи оцінювання та термінів виконання завдань.

Водночас, до недоліків дистанційного навчання, особливо в період воєнних дій, можна віднести:

- окремі слухачі через повітряні тривоги, бойові дії та інші причини, пов'язані з війною, не завжди мають можливість бути присутніми при проведенні занять;

- невміння слухачів самостійно вчитися;

- нестача живого спілкування між слухачами та викладачем;

- не усі слухачі мають комп'ютери, планшети чи інші гаджети, доступ до Інтернету, якісний інтернет-зв'язок та потрібну швидкість Інтернету;

- не завжди повна забезпеченість повноцінними дистанційними курсами на платформах закладів вищої освіти [4].

Відмінність дистанційного навчання від традиційного зрозуміла, якщо розглянути їх з погляду форм взаємодії викладача і студента. В основу традиційної моделі навчання покладено читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних та різних ігрових видів занять, організація самостійної роботи студентів тощо. База навчання – книга і викладач, як інтерпретатор знання. Дистанційне ж навчання орієнтоване на впровадження в навчальний процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проектні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями.

На думку Г. Загричук, для забезпечення якісної освіти не менш важливою є модернізація змісту освіти на засадах компетентісного підходу, наукової та інноваційної діяльності в освіті, упровадження інноваційних технологій та методів навчання, розроблених на підґрунті досягнень науки, розвитку інформаційних і дистанційних освітніх технологій [5].

Інтенсивне використання інформаційно-комунікативних технологій в житті сучасного суспільства призвело до переосмислення змісту освіти та професійної підготовки майбутніх фахівців: головну роль відіграє не стільки сама інформація, скільки вміння працювати з нею, критично осмислювати та продукувати нові знання; головним стає не кількість інформації, а її якість; інформація потрібна для подальшого практичного застосування та перетворення у знання, а вміння працювати з інформацією стає однією з важливих компетенцій сучасного фахівця [6].

На цифровій грамотності базується цифрова компетентність викладача, яка означає готовність та здатність використовувати цифрові ресурси, застосовувати комп'ютери, мобільні при строї та хмарні технології в освітньому процесі, а також створювати та ефективно використовувати в освітній діяльності можливості цифрового середовища та всіх його складових, основою чого є послуги глобальної мережі Інтернет. У зв'язку із цим одним з компонентів, який необхідно розглянути у професіоналів нового покоління, є цифрова компетентність. Виявлення актуальної картини цифрової компетентності викладачів, оцінка їхньої готовності до роботи в цифровому освітньому середовищі та прагнення до використання цифрових технологій в освітньому процесі після вимушеного стрімкого освоєння цифрових інструментів та сервісів у період дистанційного навчання становлять інтерес для науки та практики.

Цифрова компетентність також є важливою професійною характеристикою викладача економічних дисциплін. Питання виявлення її сутності, способів формування та оцінки рівня актуалізуються у зв'язку з динамічним розвитком цифрових технологій та підвищенням їхньої ролі у житті та діяльності людини. Наведені у дослідженні результати цифрової компетентності викладачів є практично значущими щодо планування модернізації змісту навчальних дисциплін економічного спрямування, пов'язаного з використанням ІКТ у навчанні, у розробці освітніх програм курсів підвищення кваліфікації та професійної

перепідготовки. Вони виявляють проблемні місця та дозволяють розглядати дії викладачів у різних ситуаціях цифрового освітнього середовища, оцінювати раціональність вибору та використання цифрових інструментів та сервісів [8].

Інноваційні форми й методи навчання в закладах вищої освіти економічного профілю в Україні та розвиток онлайн-освіти сприяють якісному засвоєнню знань студентами, розвитку їхньої розумової діяльності, виявленню умінь і навичок критичного осмислення проблеми, набуттю досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, здійсненню пошукової роботи, формуванню якостей, необхідних для подальших самоосвіти й самореалізації.

У межах досліджуваних факторів дистанційного навчання, які впливають на зростання конкурентоспроможності студентів, особливо економічних спеціальностей, доцільно зробити акцент на процес його проходження, в який можна включити:

- саму структуру та дизайн онлайн-курсу;
- навички, необхідні як викладачам, так і студентам;
- моніторинг та управління курсом. Дистанційні навчальні платформи надають свій перелік факторів, пов'язаних з успіхом майбутніх випускників, наприклад:
 - менший обсяг структурованого досвіду для студентів, оскільки в онлайн процесі відбувається мало або взагалі немає очних зустрічей;
 - інструкції щодо навчання в рамках курсу та того, які технології мають бути використані та реалізовані (це є надзвичайно важливою проблемою як для викладачів, так і для студентів);
 - виділення оригінальних методів і стратегій для обговорення питань та обміну матеріалами курсу, які можна було б легко надати в онлайн середовищі та віч-на-віч (в середовищі онлайн-освіти повинен існувати єдиний теоретичний метод, який дозволить уніфікувати процес передачі інформації без втрати її змісту).

Незважаючи на те, що успіх студента в онлайн-середовищі навчального процесу залежить від великої кількості аспектів, не всі вони можуть контролюватися викладачем в рамках університету. Саме на викладачів ЗВО лежить відповідальність за пом'якшення та передбачення перешкод при проведенні дистанційного навчання. Викладачі, які володіють досконалими знаннями методів і стратегій онлайн-навчання, а також здатністю та навичками їх впровадження, матимуть можливість провести чудовий онлайн-курс для досягнення

його цілей та зробити так, щоб їхні студенти отримали не лише задоволення від такого досвіду, а й отримали необхідні конкурентні переваги в якості додаткових soft skills [9].

Розвиток дистанційного навчання передбачає поступове зростання автономності студентів, оскільки сам його процес базується на принципах самоменеджменту. Студенти усвідомлюють, чого від них очікують, і отримують додаткову впевненість, необхідну для досягнення успіху. Саме така необхідна якість майбутнього спеціаліста (незалежно від професії), як самоорганізація, користується найбільшим попитом серед роботодавців. Викладачі та керівники можуть прискорити розвиток такої якості. З переліку необхідних навичок можна виділити наступні, які можна легко здобути за допомогою процесу дистанційного навчання у ЗВО:

1. Відповідальність – ключова навичка кандидатів в сучасних умовах. Вона посідає першу сходинку в рейтингу найбажаніших якостей потенційного співробітника.

У 2023 році 80% всіх вакансій, в яких згадуються необхідні soft skills, вимагають від кандидатів бути відповідальним. Роботодавці бажають працювати з людьми, які будуть виконувати поставлені завдання у визначені терміни. Для розвитку відповідальності при використанні дистанційного навчання, можна зауважити, що в основі всіх онлайн-курсів лежить чіткий графік та конкретні дедлайни виконання тих чи інших завдань. Болонська система навчання у стимулює студентів до відповідального відношення, а онлайн-формат надає необхідні часові та цільові обмеження.

2. Тактовність – якість, яка передбачає дотримання правил поведінки, вміння розуміти поточну ситуацію, мінімізацію можливих конфліктів та наявність навичок ділового спілкування.

Дистанційне навчання та виконання практичної роботи передбачає великі обсяги комунікацій в месенджерах, в електронному листуванні, у робочих чатах, у форматі відео зв'язку. Навички спілкування в режимі «онлайн» дають можливість студентам навчатися тактовній переписці та тактовності у відео-конференціях, адже онлайн-формат дає можливість попередньої підготовки до діалогу та отримати більше часу для формулювання своїх думок.

3. Аналітичні здібності – досить необхідна риса, вміння аналізувати та критично оцінювати ситуацію є необхідними у нашому динамічному середовищі, особливо при підготовці здобувачів економічних

спеціальностей. Онлайн-освіта дає змогу використовувати додаткові програмні та методичні інструменти для аналізу даних та роботою з великим обсягом даних.

4. Самоорганізація – це «...вміння людини так організувати свою діяльність, щоб найповніше реалізувати свій потенціал та виконати поставлені завдання» [10].

В сучасних реаліях потенційним працівникам потрібно пристосовуватися до ситуації та організувати свою роботу таким чином, щоб виконувати поставлені завдання з максимальною продуктивністю. Дистанційне навчання, за допомогою принципів самоменеджменту, стимулює розвиток даної навички та вдосконалює її.

5. Багатозадачність – одна з ТОП-10 найбажаніших навичок для роботодавців. Вони шукають кандидатів, які зможуть зробити декілька задач одночасно або бути мультипрофільним співробітником.

Дистанційне навчання, в свою чергу, допомагає бути багатозадачним і отримувати по декілька спеціальностей одночасно. Серед нових якостей, які ціняться у вакансіях, стали наступні: гнучкість, мобільність та адаптивність. Розвиток даних характеристик може бути прискорений за допомогою використання інструментів дистанційного навчання [11].

За останні роки сталися великі зміни у моделях навчання, які суттєво відрізняються від методів викладання, які були прийняті кілька десятиліть тому. Технології призвели до багатьох змін у способах надання та отримання освіти та впливають на методологію навчання та викладання, пропонуючи численні переваги.

Відповідно до реформування дистанційної освіти у вишах треба підходити комплексно: створити осучаснену модель викладання інформації та застосування здобутих знань, покращити показники якості й продуктивності навчального процесу. Насамперед необхідно покращити цифрову компетентність викладачів як надавачів інформації для підготовки конкурентоспроможних випускників навчальних закладів. При цьому важливим є врахування того, що цифрова компетентність поширюється на шість сфер: інформаційну грамотність та медіаграмотність; уміння працювати з даними; комунікацію та співпрацю; створення цифрового контенту; кібербезпеку та кібербезпечність; розв'язання проблем та навчання впродовж життя [12].

Для досягнення поставлених цілей треба мати за мету перенести плюси дистанційного навчання в дійсність, модернізуючи способи

навчання. Наприклад, необхідно переорієнтувати навчальну програму та методи викладання матеріалу на ті, які акцентують увагу на застосуванні здобутих знань на практиці. Можливо зменшити кількість лекційних годин з рівночасним розвитком інформаційного забезпечення учасників освітнього процесу: наповнення репозиторіїв, розроблення інтерактивних курсів і можливість проходити різноманітні платформи, застосування мультимедіа та розширених функцій програм для організації відеоконференцій, урізноманітнення методів надання теоретичного матеріалу. Тут доцільно звернутися до міжнародного досвіду адаптації освітнього процесу під потреби часу: наприклад, у США та Канаді як альтернативу традиційному навчанню було створено віртуальні університети, де кожен студент може займатися за основними дистанційними курсами на базі будь якого вишу. У Європі були сформовані відкриті університети дистанційної освіти, що за змістом є групою навчальних закладів, які реалізують дистанційні програми [13].

Для підтримки дистанційного навчання у вищому навчальному закладі економічного спрямування можна використовувати безкоштовні, вільно поширювані системи створення дистанційних курсів такі як Moodle, ATutor, Ilias, Olat. Це зумовлено декількома причинами:

- більшість з них має сучасні засоби спілкування студентів та викладачів – чати, форуми, електронну пошту;
- для створення навчальних курсів, викладачам не потрібно мати додаткової спеціалізованої підготовки, достатньо мати навички роботи з браузером та текстовим редактором;
- створення курсів в цих системах – досить простий і зручний процес; всі вони безкоштовні, доступні для завантаження з сайтів виробників;
- ці системи весь час оновлюються, до них створюються сучасні доповнення;
- збільшується кількість загальнодоступних навчальних курсів, які можна використовувати безпосередньо (або частково модифікованими) в навчальному процесі;
- для роботи з ними (як для створення курсів, так і для навчання) необхідна наявність на ПК будь-якої сучасної операційної системи з графічним інтерфейсом, виходом до Інтернет та сучасним браузером – нема потреби у додатковому програмному забезпеченні;
- широка підтримка дистанційного та заочного навчання без

відриву студентів-працівників від виробництва;

- відсутність фіксованого часу проведення занять, що дозволяє майбутнім фахівцям-економістам гармонійно поєднувати дистанційне та заочне навчання із трудовою діяльністю [14].

Висновки. Основна увага у ЗВО при підготовці фахівців економічних спеціальностей в умовах дистанційного навчання має приділятися забезпеченню якості навчання за новою системою. Для цього необхідно дотримуватися міжнародних стандартів у галузі дистанційного навчання, єдиних концептуальних підходів при створенні дистанційних курсів; використовувати кращий світовий досвід викладання в дистанційному форматі, забезпечувати достатній рівень методичного забезпечення на різних рівнях економічної підготовки; сприяти підготовці навчально-методичних посібників та електронних підручників з основних дисциплін освітньо-професійної програми, створювати електронні бібліотеки навчальних дистанційних курсів економічного спрямування.

Література

1. Загородня А.А. Професійна підготовка фахівців економічної галузі у закладах вищої освіти Республіки Польщі та України : монографія. К. : ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.
2. Trends Shaping Education 2019. OECD Publishing, 2019. 107 p.
3. Історія становлення ДО в Україні. *Освітній портал* <http://www.osvita.org.ua/distance/ukraine/>.
4. Андрощук О., Первак С. Актуальні питання впровадження дистанційного навчання для підвищення кваліфікації територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки з питань залучення громадян на військову службу за контрактом. *Збірник матеріалів VI-ої міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів та можливі шляхи їх вирішення»*. URL: <https://adlconf.nuou.org.ua/storage/history/d30e4d587170a0d8b031c2aa97c68a4c.pdf>.
5. Загричук Г.Я., Марценюк В.П., Мисула І.Р. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах на основі компетентнісного підходу. *Медична освіта*. 2013. №1. С. 8–11.
6. Мурасова Г.Є. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання URL:

http://www.confcontact.com/2012_10_04/pe2_murasova.htm.

7. Красильникова Г., Мазур М., Гладкий Я. Дистанційне навчання в системі професійної підготовки фахівців у технологічному університеті. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. №4

8. Тріпак М.М., Гуменюк І.Л., Шевчук О.В. Роль дистанційного навчання у формуванні цифрової компетентності викладачів в умовах діджиталізації економіки. *Інклюзія і суспільство*. 2022. №2. С. 20–24 .

9. Зайцева П. Переваги та недоліки онлайн-освіти: соціально-економічний аспект. *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. для студ., аспірантів, докторантів, молодих учених, Харків, 13 трав. 2021 р. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/5752> 26–27.

10. Березівська Р. Які soft skills хочуть бачити роботодавці після початку війни. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua> .

11. Проблеми і перспективи розвитку онлайн-освіти : монографія / за заг. ред. д-рки екон. наук, проф. Т.А. Васильєвої, С.І. Котенка. Суми : Сумський державний університет, 2023. 125 с.

12. Андрос М.Є. Формування інформаційно-цифрової компетентності викладача дистанційного (змішаного) навчання. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти*. 2021. №1(1). С. 49–54.

13. Паламаренко Я.В. Сучасні інформаційні технології та особливості їх використання під час дистанційного навчання. *Забезпечення якості вищої освіти: підвищення ефективності використання інформаційних технологій у здійсненні освітнього процесу*: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-метод. конф., 14–16 квіт. 2021. Одеса, 2021. С. 240–243.

14. Напрєєв Я.Л. Значення систем дистанційного навчання у підготовці економістів. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1935/1/n_0004.pdf.

Yavorska T. Distance learning in training of economists

Summary. *It is proven that the concept of distance education is formed under the influence of digitalization. Its advantages, disadvantages and prospects for implementation in the market of educational services in the training in economists.*

Keywords: *education system, digitalization, distance learning, economic education, digital competence of the teacher.*